

Нипадимка А. С.,

доктор філософії з галузі «Гуманітарні науки»,
старший викладач кафедри іноземної філології

Київського національного університету культури і мистецтв

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ В ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено розробленню нових та апробації наявних концепцій і методів викладання іноземної мови, що передбачають оволодіння учнями міжкультурним іншомовним спілкуванням. Викладання та вивчення іноземної мови розглядається, таким чином, як процес розвитку особистості у контексті «полілогу культур» і цивілізацій у сучасному світі.

Ключові слова: міжкультурне спілкування, міжкультурна компетенція, полілог культур, глобалізація, інтеграція, міжкультурний конфлікт.

Постановка проблеми. У разі постановки проблеми викладання іноземних мов стає очевидним, що розвиток сучасного суспільства не можна уявити без процесів глобалізації, інтеграції, упровадження інновацій і перманентно зростаючої міжкультурної взаємодії. Це, звісно, стосується всіх сфер життя людини – побутової, культурної, наукової, політичної, економічної тощо. Протягом усього свого життя ми спілкуємось із представниками різних культур. Серед них можуть опинитися сусіди, колеги і просто знайомі. Але спілкування з ними може бути ускладнено у зв'язку з різницею світогляду, сприйняття культурних особливостей, мовленнєвого бар'єру. Така ситуація потребує розвитку толерантності та емпатії, вміння швидко адаптуватися і володіти гнучкістю мислення для успішного моделювання комунікації та ефективної взаємодії. Все це можна об'єднати загальним терміном «міжкультурна компетенція». У контексті сучасної ситуації лінгвістична підготовка у системі вищої професійної освіти має на основі комунікативно орієнтованого викладання дати студентам практичні знання граматики та лексики мови, що вивчається, а також забезпечити розвиток здібностей, які дають використовувати іноземну мову як інструмент спілкування у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу; забезпечити майбутнього фахівця певним обсягом мовленнєвих, культурологічних, країнознавчих і соціокультурних знань та компетенцій, що дають йому змогу адекватно та ефективно діяти в умовах міжкультурної комунікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу зробити висновки, що різні аспекти міжкультурної компетенції студентів були досліджені та висвітлені у роботах вітчизняних науковців (Л.В. Биркун, Л.М. Горелова, А.В. Люта, С.В. Стойко, Е.С. Полат тощо) [1–6]. Концепції закордонних дослідників, які виявляли специфіку процесу формування міжкультурної компетенції, знаходимо також у M. Bennet, G. Chen, D.K. Deardorff, K. Knapp, G.M. Knight, T.V. Rodgers, A. Schmid, G. Hofstede та інших роботах [7–13].

Тож, досліджуючи специфіку та методи формування міжкультурної (крос-культурної) компетенції, маємо визначитися з терміном. Це поняття можемо трактувати таким чином:

– фундаментальне сприйняття людей, які відрізняються від інших поза своєю особистою культурою;

– здатність взаємодіяти з ними у конструктивній манері, що вільна від негативного ставлення;

– здатність синтезувати різноманітні погляди і підходи.

Міжкультурну компетенцію можна також визначити як здатність успішно спілкуватись із представниками інших культур та розглядати її як структуру, до якої входять:

– загально-культурологічні і культурно-специфічні знання;

– вміння практичного спілкування;

– міжкультурне психологічне сприйняття.

Викладаючи предмет, педагог має усвідомлювати сам, та донести до свідомості студентів, що під час міжкультурного спілкування існує велика ймовірність непорозуміння між представниками різних мов і культур. Це може бути іноді інтерпретовано як небажання зрозуміти співбесідником нашу систему цінностей і мораль. Такі ж самі конфлікти виникають у міжкультурному спілкуванні людини не тільки з іншими людьми, а й з іншими агентами культурної системи (транспорт, громадські заклади, торгівля, бізнес). Конфлікт під час міжкультурного спілкування неминучий. Тож ми виділяємо деякі проблеми, які заважають ефективній міжкультурній комунікації:

1) *допущення схожості* – співбесідники не завжди розуміють, що завдяки формуванню специфічних культур і суспільства, вони не тільки не схожі, а і кардинально різні;

2) *мовленнєві відмінності* – не володіючи досконало мовою, студенти намагаються спілкуватись, не усвідомлюючи, що слово, фраза чи речення, які вони озвучують на мові співбесідника, не завжди відповідають тому ж самому значенню, що на їх рідній мові;

3) *помилкові невербальні інтерпретації* – в будь-якій культурі невербальна поведінка становить значну частину комунікативних повідомлень. Тож нелегко повністю зрозуміти невербальну мову культури, яка не є власною культурою, що може привести до конфліктів та конфронтації;

4) *упередження та стереотипи* – упередження та стереотипи у відносинах людей – природні психологічні процеси, які впливають на стосунки людей. Надлишкова опора на стереотипи заважає об'єктивно сприймати інших людей та їх повідомлення та сприяє негативному впливу на комунікацію;

5) *прагнення до оцінювання* – різні моральні та етичні цінності можуть викликати негативні оцінки інших людей та оточуючого нас світу і заважати ефективній комунікації;

6) *підвищена тривожність або занепокоєння* – не виключено, що процеси міжкультурної комунікації часто пов'язані з більш підвищеною тривожністю і стресами, ніж знайомі ситуації міжкультурного спілкування.

Метою статті є дослідження та використання на практиці ключових освітніх принципів методики комунікативно орієнтованого викладання іноземної мови з метою подолання проблем крос-культурної комунікації та формуванню у студентів стійких навичок і умінь міжкультурного спілкування, що включає такі основні пункти:

- заохочення у студентів когнітивних процесів;
- залучення до активної участі у процесі навчання;
- створення або імітація реальних ситуацій;
- стимуляція студентів до висловлювання своїх думок і використання особистого досвіду;
- заохочення до сумісної праці;
- заохочення брати на себе відповідальність за власне навчання і розвиток вміння вчитися.

Виклад основного матеріалу. Сучасні реалії оточуючого світу в умовах науково-технічного прогресу і прогресуючої глобалізації вимагають не тільки фахової підготовки майбутнього кваліфікованого спеціаліста, а й диктують необхідність оволодіння комунікативними компетенціями у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній і письмовій формі, навичками практичного володіння іноземною мовою на різних рівнях. Таким чином, велике значення у таких умовах набуває міжкультурний компонент іншомовного спілкування як елемент контенту навчання іноземної мови на базовому курсі англійської мови. Він містить усі компоненти змісту навчання, що мають міжкультурний складовий елемент. До нього належать значущі елементи компетенцій, що входять до складу іншомовної комунікативної компетенції, яка і є ціллю навчання іншомовному спілкуванню.

Міжкультурний компонент містить також знання усього, що належить до поняття «культура», а саме: умови і культура спілкування, правила етикету, невербальні засоби висловлювання (міміка, жестикуляція, окулістика), фізичні умови проживання, природно-кліматичні умови, побут, система цінностей, менталітет, риси національного характеру, стосунки між людьми.

На відміну від культуро- чи країнознавчого компонентів навчання, міжкультурний компонент базується на зіставленні двох і більше культур. Це і є основою міжкультурного підходу, що втілюється у навчанні іншомовному спілкуванню студентів, адже його невід'ємною складовою частиною також стає різниця культур міжнаціонального, гендерного, соціального, демографічного та мовленнєвого характеру. Елементи міжкультурного компоненту можуть виконувати функції засобів формування міжкультурної компетенції (компетенція як володіння граматику; компетенція як відповідність контекстів; компетенція як прийнятне використання; компетенція як виконання). Саме тому серед підходів до навчання необхідно виділити комунікативний підхід до вивчення мови. Для ефективного навчання необхідним є мотивація, тому що діяльності без мотиву не існує, а це і є один із найважливіших факторів у процесі комунікації.

Комунікативний метод навчання іноземних мов базується на таких принципах:

- принцип мовно-розумової діяльності;
- принцип індивідуалізації ролі особистого аспекту;
- принцип функціональності;
- принцип опанування незнайомою ситуацією;
- принцип здатності користуватись мовою у новій ситуації.

Є два комунікативних підходи до вивчення іноземної мови:

1. досконала організація навчальної програми (що саме вивчати за комунікативним принципом);

2. методологія (за допомогою яких методів зробити навчання мови більш доступним).

Подаючи навчально-методичні матеріали за ситуативно-тематичним чи функціональним принципом, педагог має зацікавлювати студентів процесом навчання відповідно до їхніх інтересів, здібностей та потреб, водночас враховуючи, що головним на заняттях є не викладач, а студент. Основні види роботи студентів – це парна робота (діалог) та групова (полілог). Складовою частиною описуваної методики є навчання на реальних, оригінальних чи близьких до них матеріалах. Безумовно, викладач може використовувати англомовні книжки чи періодичні видання. Але найбільшій ступені експлікації елементів міжкультурного компонента іншомовного спілкування набуває використання аутентичних відеоматеріалів, які привносять на заняття певний об'єм міжкультурного контенту, що дає змогу підвищувати ефективність формування міжкультурної компетенції. Комбінація зорового та слухового каналів сприйняття, жанрова різноманітність, аутентичність відеоматеріалів максимально достеменно відтворюють ситуації іншомовного спілкування, аутентичне культурне і мовленнєве середовище. Для навчання у близьких до реальних умовах незамінним є також всевітня мережа Інтернет, яка надає доступ до різноманітних матеріалів (посібники, довідники, online програми, тести). Інтернет дає змогу відшукати необхідну інформацію, самостійно вивчити студентам лексичні і граматичні явища та удосконалити знання, уміння та навички. Використання відеоматеріалів та Інтернет-мережі дає змогу підвищувати мотивацію до вивчення іноземної мови і культури, індивідуалізувати та інтенсифікувати процес навчання шляхом приведення форми, організації, темпу та впливу на студентів згідно з реальними можливостями людського ментального сприйняття, що прискорює більш ефективне опрацювання і заволодіння навчальної програми.

На заняттях викладач має створювати модель формування міжкультурної компетенції на базі аутентичних матеріалів, яка складається із чотирьох етапів, а саме: 1) орієнтовний; 2) порівнювальний; 3) пошук і розроблення правил та стратегій мовленнєвої та не мовленнєвої ситуативної поведінки міжкультурного спілкування; 4) апробація ситуативних правил та стратегій у міжкультурному спілкуванні.

Досліджено, що необхідною умовою реалізації такої методики є організація навчання у невеликих групах. При цьому необхідно враховувати змістовний, якісний, структурний і координаційний аспекти групової роботи. Змістовний аспект відіграє ключову роль, тому що він спрямований на реалізацію цілі, у той час як якісний, структурний і координаційний є допоміжними, хоча безпосередньо дають змогу досягти поставлених цілей.

Сформована міжкультурна компетенція студента може стати результатом лише його інтенсивної пізнавальної діяльності, активної інтелектуальної креативності. Досягнення цієї мети можливе лише у разі використання різноманітних форм взаємодії суб'єктів навчання.

Висновки. Особисті спостереження, бесіди із суб'єктами навчання, дослідження матеріалів теми дають змогу зробити висновки, що найбільші ускладнення викликає у студентів не інформаційний, а персонально-психологічний аспект комунікації, іншими словами, встановлювання продуктивної взаємодії не тільки зі співвітчизниками, а й з представниками іншої культурної системи. Цей факт зумовлює необхідність

розвитку у студентів уміння налагоджувати внутрішньо особисті стосунки у процесі сумісної діяльності для досягнення найбільшої результативності, де рівень розвитку цієї компетенції буде визначатися готовністю до неупередженого сприйняття партнера у спілкуванні, усвідомленням і знанням ситуацій, стратегій, тактик, мовленнєвого середовища, знанням лексики, мовленнєвого середовища, здатністю адекватно інтерпретувати та реагувати на комунікативні наміри, працювати у команді – всі ці компетенції і визначають фаховий рівень та сприяють побудові кар'єри майбутнього спеціаліста. Щодо перспектив подальшого дослідження проблеми, вважаємо важливим проаналізувати потенціал використання інших засобів формування міжкультурної компетенції та більш ретельно дослідити питання щодо контролю рівня формування міжкультурної компетенції студентів із точки зору фахово-орієнтованого курсу мовленнєвої підготовки.

Література:

1. Горелова Л.М. Використання інтернет-ресурсів у навчанні іноземної мови для підвищення соціокультурної компетенції студентів / Л.М. Горелова // Наукові праці: наук.-метод. журнал. – Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. П. Могили, 2003. – Вип. 12: Сер. Педагогічні науки. – С. 134–148.
2. Свдокімова-Лисогор Л.А. Модель «Перевернутого класу (Flipped classroom)» у процесі формування МКК студентів економічних спеціальностей / Л.А. Свдокімова-Лисогор // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 141. – С. 69–72.
3. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови (Communicative methods and materials). / Перекладено і адаптовано Л.В. Биркун. – Oxford University Press, 1998. – С. 49–50.
4. Люта А.В. Сучасні методи вивчення іноземних мов / А.В. Люта // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки: наук.-вироб. журн. – 2012. – № 2. – С. 98–46.
5. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учебное пособие для студентов пед. вузов и системы повышения квалификации пед. кадров / Е.С. Полат. – М.: Центр «Академия», 2001. – 274 с.
6. Стойко С.В. Реалізація комунікативного підходу в навчанні іноземних мов / С.В. Стойко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки – Чернігів: ЧДПУ, 2011. – Вип. 85. – С. 220–223.
7. Chen G., Dai X. Intercultural Communication Competence / Chen G., Dai X. – Cambridge Scholars Publishing, 2014. – 30 p.
8. Chen G. The Impact of New Media on Intercultural Communication in Global Context. – Communication Studies Faculty Publications. 2012. – 11 p.
9. Berardo, K. and Deardorff, D.K., Building Cultural Competence: Innovative Intercultural Training Activities and Models (Stylus), 2012. – 12 p.
10. Deardorff, D.K. & Araratsnam-Smith, L., Intercultural Competence in International Higher Education: International Approaches, Assessment, Application. 2017. – 312 c.
11. Knapp K. Cultural, Organisational or Linguistic Causes of Intercultural Conflicts? A Case Study. In: J. Beneke (ed.): Thriving on Diversity. Bonn: Dümmler. – P. 117–134.
12. Rogers T.B. Development of a scale to measure cross-cultural sensitivity in the Canadian context / Rogers T.B. // Canadian Journal of Behavioural Science, 25. – P. 615–621.
13. Hofstede G. Cultures and Organisations. Software of the mind / Hofstede G. // Cultures and Organisations. Software of the mind. – McGraw-Hill Education; 3 edition. – 2010.

Ныпадымка А. С. Роль педагогического общения в формировании межкультурной коммуникации на занятиях английского языка

Аннотация. Статья посвящена разработке новых и апробации уже существующих концепций и методов преподавания иностранного языка, которые предусматривают овладение межкультурным общением при изучении английского языка. Преподавание и изучение иностранного языка рассматривается как процесс развития личности в контексте «полилог культур» и цивилизаций в современном мире.

Ключевые слова: межкультурное общение, межкультурная компетенция, полилог культур, глобализация, интеграция, межкультурный конфликт.

Nypadymka A. The role of the pedagogical process of intercultural communication and English language teaching

Summary. The article is devoted to the development of new and approbation the existing concepts and methods of teaching foreign language involve the acquisition by students intercultural communication. The study of a foreign language is viewed as a process of personality development in the content of the polylogue of cultures and civilizations.

Key words: intercultural communication, intercultural competencies, polylogue of cultures, globalization, integration, intercultural conflict.